

De Tilburgse dialectspelling et

Onlangs uitte Herman Mutsaers zich in het Brabants Dagblad tegen de spelling et (het omgekeerde van te), eraan toevoegend dat zijn keuze op ut gevallen was. Blijkbaar heeft hij over het probleem nagedacht, echter tevergeefs.

Als ontwerper van het Tilburgse systeem voel ik mij verplicht de criticus - en tegelijk andere geïnteresseerden - die informatie te verschaffen die in 'Goed-getold' achterwege gebleven is. Evenals in de Nederlandse spelling was ook voor mij het gebrek aan lettertekens een hindernis. De in het Woordenboek van de Brabantse Dialecten gehanteerde spelling was mijn uitgangspunt. Omdat daarin ook fonetische tekens toegepast worden, moest ik voor de klinker van 'de', de zgn. stomme e, met een vakterm sjwa genoemd, een oplossing vinden. Fonetisch wordt die weergegeven als ə. In tegenstelling tot het Nederlandse systeem, koos ik ervoor: voor elke klank een eigen teken. Dus geen spellingen als lepelrek met drie verschillende klinkers, voorgesteld door eenzelfde teken. Om dat te voorkomen koos ik de letter e voor alle stomme klinkers, die evenals in het Nederlands ook in het Tilburgs het meest voorkomen. Voor de lange e van lepel koos ik ee, en voor de e van rek de è, dus: lepelrèk. Onder alle stomme klinkers valt natuurlijk ook die van et. Voordat ik met bewijzen hiervoor kom merk ik op dat Herman Mutsaers niet alleen staat in zijn keuze voor 'ut'. Het verschil tussen beide klinkers is minimaal, maar het is er wel. Dat bewijzen ook degenen die beide klinkers als gelijk ervaren: zij vergissen zich nooit bij het schrijven van woorden als: terug, verdubbelen, truffel, puntmutsen, gelukkeger, verwezenleken, verburgerleken [ter verduidelijking heb ik voor de stomme klinkers de sjwa fonetisch geschreven]. Het valt op dat het woordaccent nooit ligt op een stomme e, maar altijd op de u. Waar komen al die stomme e's vandaan? Ze ontstaan uit allerlei klinkers, gewoonlijk door slijtage, slechte uitspraak. Beluister maar eens hoe de ongeaccentueerde eerste lettergreep van de volgende woorden als stomme e gerealiseerd wordt: tabak, kanaal, depressie, pastoor, bijvoorbeeld, bijzonder. Er zijn nogal wat voor- en achtervoegsels waarvan de klinker tot sjwa gedegradeerd is: be-, ge-, te-, ver-; -er, -erd, -ig, -lijk, -en, -(d)en, -(t)en, -je. De uitgang van werkwoorden luidde in het Gotisch -an: beitan (bijten), brian (breken), brinnan (branden). Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden eindigden in de Middeleeuwen op -ijn (uitgesproken -ien): goudijn, houtijn, iserijn, koperijn, lodijn; doordat op het wordeinde de klank wegviel, zeggen we nu gouden, enz. In dialecten is de sjwa verder doorgedrongen dan in de standaardtaal; oorzaak is dat een dialectspreker op zijn geheugen afgaat, terwijl een Nederlandssprekende een zekere band heeft met teksten: hij heeft wat hij zegt weleens op papier gezien en dat geeft hem houvast. In Tilburgs dialect wemelt het van sjwa's: feduasia, fesoen, fejëèr, kerbied, kerwaa, kasjoe, ketaaw, ketier, ketoor, mesjien, me-raakel, mekeere, enz.

Om alles te achterhalen over et zijn we aangewezen op het Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT), waaraan tussen 1850 en 1998 zo'n 160 taalgeleerden opkosten van de overheid gewerkt hebben. In deel VI staan in kolom 680/689 gegevens over twee woordjes HET, namelijk het voornaamwoord (uit het rijtje hij, zij, het) en het lidwoord (uit het rijtje de, het, een). Zegt iemand 'het is kapot', dan is het een voornaamwoord; als lidwoord staat het vóór een zelfstandig naamwoord, bijvoorbeeld in 'het (oude) apparaat'. In het WNT openen beide lemma's met "HET, daarnaast et en 't." Van het voornaamwoord wordt gezegd: "Naast het (uitgesproken met de e van met) heeft men gelijkbetekenend et (met toonlooze e), dat in sommige gevallen een verzwakte vorm is van het (Hoe wasset? Wie gaffet?)"

Interessant is de volgende aanmerking: "Gewoonlijk wordt ook et, zeer onnauwkeurig, in schrift door 't voorgesteld, doch dikwijls vindt men toch een betere klankafbeelding." Om dit te bewijzen geeft men enkele citaten van bekende schrijvers: "Hooft - 'Houtet mij ten besten.' Bredero - 'Latet.' Huygens - 'Benjet, Trijn?' Beets - 'Et was op een dingesdag.'" Dus nergens een apostrof die uitgesproken wordt. De Griekse benaming betekent trouwens 'weglatings-teken'; wat weggelaten is kan moeilijk hoorbaar worden! Ook in andere gevallen 'horen' we geen apostrof: in 's Heren naam [insheerenaam], 's-Gravenhage [schraavenhage]. Ook dichtersgebruiken het weglatingsteken, om van een lettergreep af te komen: in and're, bet're tijden.

Dit eerste HET was een voornaamwoord, evenals het Angelsaksische hit van het Gotisch hita afkomstig. Het tweede HET is een lidwoord. Aanvankelijk luidde het dat (dat kind, naast het Duitse das Kind). Maar de slijtage sloeg toe: de a verloor zijn klank, de d werd ingeslikt, totdat er et restte. Domme regelaars vonden uiteindelijk dat ook dit woordje recht had op een vollere vorm; ze maakten er 'het' van, als het voornaamwoord. Dat was fout! We hebben daar weinig last van, omdat het WNT over de uitspraak zegt: "In de gewone spreektaal wordt, behalve bij sterken nadruk, gemeenlijk et (met toonlooze e) gehoord: et huis, et schip; 't (namelijk een enkele t-klank), komt vooral voor in de min of meer verheven en in den gebonden stijl: 't schip van staat, de rand van 't land, het hoofd van 't huis." Opmerking: Hier wordt de t dus als eerste letter van het volgende woord uitgesproken: tschip, tland, thuis. Dit t is dus eigenlijk nooit als woord erkend, laat staan dat er een u voorgevoegd is. Over de uitspraak van lidwoorden kunnen we ook hedendaagse bronnen raadplegen. De jongste Van Dale zegt over het: 'zonder h en met een doffe e uitgesproken'. Het Uitspraakwoordenboek (Heemskerk & Zonneveld, 2000) zegt: 'het, et, waarvan de eerste vorm natuurlijk gebruikt wordt bij nadruk: dat is hèt antwoord op uw vraag.' Over een leert dit boek ons: 'cijfer een, lidwoord en: over het andere lidwoord, de: de.' We kunnen er dus zeker van zijn dat de lidwoorden alledrie met een s'wa uitgesproken worden, afgezien van gevallen met een sterke nadruk.

Betrekken we de spelling van Tilburgs dialect nu bij de lotgevallen van het woordje et, dan valt te constateren dat er niets anders op zit dan het te schrijven zonder h (we zetten immers alleen op papier wat er gehoord wordt), en met een e (omdat deze letter dienstdoet voor alle stomme klinkers).

Voor et een u gebruiken zou het systeem ondermijnen, en de vraag oproepen welke andere woorden zich aan de regel zouden onttrekken.

Waarom niet een apostrof gebruiken? Het gebruik van een apostrof dient om aan te geven dat er iets weggevallen is. Zouden we daaraan beginnen, dan zaten we continu in de problemen. Wat is er bijvoorbeeld weggelaten in het woord ketier? En moesten we dan schrijven k'nèèn. De dialectlezer heeft het aanvankelijk al moeilijk genoeg met die vele afwijkingen van wat hij gewend was in de Nederlandse spelling; hij heeft genoeg aan 'wat er gehoord wordt'.

Het lijkt geen twijfel dat de misstap van de opmerker in het bovenstaande geheel weerlegd is.